

Geliş Tarihi (Received): 13-04-2025
Kabul Tarihi (Accepted): 28-06-2025

Araştırma Makalesi/Research Article

Nostalji Bağlamında Kentsel Yenileme: Hamamönü Örneği*

Gözde Tekin**

Tekin, G., *Türk Folklor Araştırmaları/Turkish Folklore Research*. 2025-II/ Sayı/No. 371, ss. 236-262. e-ISSN 3023-4670. DOI: 10.61620/tfa.78 <https://turkfolklorarastirmalari.com>

Öz

Kentleşme, sanayileşme, modernleşme gibi süreçler nedeniyle terk edilen veya savaş, afet gibi yıkımlarla çöküntü alanı hâline gelen kent merkezlerinin, özellikle tarihî kent merkezlerinin yenilenerek kentlinin kullanımına ve turizme açılması sıklıkla karşılaşılan kentsel yenileme uygulamalarındandır. Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra sayıları artan bu kentsel yenileme alanlarında nostaljik, yerel, otantik, geleneksel imgeler, mekânlar ve faaliyetler ön plandadır. Ankara’nın eski kent merkezinde yer alan Hamamönü de 2006 yılında başlayan yenileme çalışmalarından sonra turizme açılmıştır. Bölgedeki uygulamalar, bölgenin eski cazibeli günlerinin geri gelmesi, geçmişin sosyal atmosferinin hissedilmesi, nostaljik günlerin yeniden yaşanması üzerine temellendirilmiştir. Bu çalışmada, uygulayıcıların nostalji odaklı söylem ve faaliyetlerine ve bunların Hamamönü’nü ziyaret eden kişilerde nasıl karşılık bulduğuna odaklanılmıştır. Bu amaçla; öncelikle kentlerdeki yenileme ve canlandırma çalışmalarını ortaya çıkartan sürece ve Hamamönü’nün bu süreç içindeki dönüşümüne; sonrasında ise bölgedeki nostalji ve otantik vurgulu söylem ve faaliyetlere değinilmiş ve ziyaretçilerin görüşlerine yer verilmiştir. Çalışma kapsamında Tripadvisor isimli sanal seyahat platformunda Hamamönü başlığı altındaki kullanıcı yorumları nitel veri olarak kullanılmıştır. Hamamönü’nde proje uygulayıcılarının "geçmiş canlanacak", "nostaljik günler yaşanacak" gibi söylemlerinin ve buna yönelik faaliyetlerinin ziyaretçiler tarafından da benimsendiği görülmüştür. Ayrıca Hamamönü, yenilenme sürecinde tarihî, dinî ve kültürel pek çok imge ve yapıyı öne çıkartmış; kentlinin belleğinde Hamamönü ile özdeşleşen etkinliklerle de otantik ve nostaljik bir mekân hâline gelmiştir.

* Bu çalışma, 07.09.2020 tarihinde tamamlanan “Tasarlanmış Mekânlarda Kültürel Miras Aktarımı ve Yeniden Canlandırma: Hamamönü ve Çevresi” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

**Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi / Türk Halk Bilimi Bölümü
Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature Department of Turkish Folklore.
gozde.tekin@hbv.edu.tr, ORCID 0000-0002-9068-0788

belleğinde Hamamönü ile özdeşleşen etkinliklerle de otantik ve nostaljik bir mekân hâline gelmiştir.

Anahtar sözcükler: kentsel yenileme, nostalji, Hamamönü, kent imgesi, geleneksel imge

Urban Renewal in the Context of Nostalgia:

The Case of Hamamönü^{***}

Abstract

Today, city centers, especially historical city centers, are places that are renewed and opened to tourism, and in these places, practices that emphasize the nostalgic, local, authentic and traditional are at the forefront. Hamamönü and its surroundings, located in the old city center of Ankara, were opened to tourism after renovation works started in 2006. The practices in the region are based on "bringing back the old charm of the region", "feeling the social atmosphere of the past" and "reliving the nostalgic days". The local government's use of traditional architecture, traditional imagery and emphasis on nostalgia was followed by the use of authentic designs and traditional elements by businesses in the region. This study focuses on nostalgia-oriented discourses and activities and how they are received by visitors to Hamamönü. For this purpose; firstly, the process that led to the renewal and revitalization works in cities and the transformation of Hamamönü within this process; then, the discourses and activities emphasizing nostalgia and authenticity in the region and the opinions of visitors are included. Within the scope of the study, in addition to the information obtained from interviews with people who visited Hamamönü, user comments under the title of Hamamönü on virtual travel platforms and participatory dictionaries were also used as data. In Hamamönü, it is seen that the discourses of the project implementers such as "the past will be revived" and "nostalgic days will be experienced" and the activities for this purpose are embraced by the visitors. In addition, Hamamönü has brought many historical, religious and cultural images and structures to the forefront in the process of renewal, and has become an authentic and nostalgic place with activities identified with Hamamönü in the memory of the citizens.

Keywords: Urban renewal, nostalgia, Hamamönü, urban image, traditional image.

^{***}This study is based on the PhD thesis titled "The Transmission of Cultural Heritage and Revitalization in Designed Spaces: Hamamönü and its Surroundings", which was completed on 07.09.2020.

Giriş

Mekânlar; toplumun yaşam tarzı ve kültürel pratikleriyle birlikte dinî, tarihî, siyasî sembolleri, sosyal ve kültürel imge ve anlamları barındırır. Ayrıca imge ve anlamlar da mekânın üretimine katkı sağlar. Özellikle kentlerdeki pek çok kamusal alanın bir imge ve anlam üretim sürecine dayandığı söylenebilir. Dolayısıyla mekânın üretimi, toplumların mekânla bağ kurmalarını sağlayan toplumsal, sosyal ve kültürel pek çok anlamın da üretimi hâline gelmektedir. Lefebvre'in mekânın üretimiyle ilgili kavramsal çerçevesi bu noktada önem kazanır. Lefebvre'e göre mekânın üretimi; mekânsal pratikler, mekân temsilleri ve temsil mekânları olarak anamlanır. *Mekânsal pratikler*, toplumsal pratiklerin üretildiği topluma ait yer ve mekânsal oluşumlardır ve bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır. *Mekân temsilleri* yani tasarlanmış mekân, bir toplumun (üretim tarzının) içindeki egemen mekândır. Yani üretim ilişkilerini barındırır. *Temsil mekânları* ise imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekânlardır. Mekân temsillerinin tasarlanmış olmasından dolayı nesnelliğini vurgulayan Lefebvre, temsil mekânlarının yaşanmışlığına vurgu yapar. Ona göre imgelemin ve sembolizmin nüfus ettiği bu mekânların kökeni tarihtir: "bir halkın ve bu halka mensup her bir kişinin tarihi" (2014, s. 67-70). Bu makale kapsamında ele alınan Ankara'nın eski kent merkezinde yer alan ve 2006 yılında başlayan yenileme çalışmalarının ardından turizme açılan Hamamönü ve çevresi, Ankara'nın kentleşme sürecinin başlangıcında temsil mekânlarından biri iken günümüzde tasarlanmış bir mekân olarak mekân temsilleri kapsamında değerlendirilebilir. Bu kurgulanmış mekân, günümüzde Ankara kent merkezinde yeniden canlandırma amacıyla restore edilmiş bir mahalledir ve kentin içinde geleneksel mimari yapısı, nostaljik ve otantik vurgulu işletme ve etkinlikleriyle dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalar, "bölgenin eski cazibeli günlerinin geri gelmesi", "geçmişin sosyal atmosferinin hissedilmesi", "nostaljik günlerin yeniden yaşanması" üzerine temellendirilmiştir. Bundan dolayı da nostalji kavramının yeniden canlandırma veya kentsel yenileme ile ilişkisinin gözlenebileceği bir kent alanıdır. Ayrıca hayata geçirilen bazı uygulamalarla mekânsal anlamda bir kent imgesi hâline gelmesi de Hamamönü'nü imgenin mekânla ilişkisi bağlamında ele almak açısından önemli kılar. Bu çalışmada, Hamamönü'nün dönüşümü sonrası ziyaretçilerde nasıl karşılık bulduğuna odaklanılmış ve bu doğrultuda çalışmanın verileri, Tripadvisor isimli sanal seyahat platformunda Hamamönü başlığı altındaki kullanıcı yorumlarından oluşmuştur. Ziya-

retçilerde daha çok geçmiş, tarih, nostalji odaklı bir mekân anlatısıyla karşılığını bulan Hamamönü'nün nostaljik bir duyguya karşılık geldiği görülmektedir.

Kentsel yenilemede 2000'li yıllardan itibaren tarih bilinci, geçmişe özlem, nostalji, kültürel miras terimleriyle, özellikle de turizm odaklı ise sık sık karşılaşılmaktadır. Bu bakış açısının temeline postmodern kent planlama süreçleriyle ön plana çıkan “eskiye ve geleneksele dönüş” fikrini ve küreselleşme sürecinde yerelin önem kazanmasını koymak mümkündür. Ayrıca bu mekânların kentliler açısından önemli bir ziyaret mekânı hâline gelmesi konunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır ve konu bu açıdan da modernleşme, kentleşme ve küreselleşmeyle kaybedilen kimlik ve aidiyet ihtiyacının bir karşılığı olarak değerlendirilebilir. Kentsel yenilemede geleneksele dönüş, konuya kent kimliği ve kentsel kültürel miras açısından bakmayı da gerekli kılar.

Şüphesiz ki mekânı fizikî bir yapı olmasının ötesine geçiren ona kimliğini veren toplumsal ve kültürel süreçlerdir. Bu alanlardaki nostaljik geçmiş ve tarih vurgusunu barındıran uygulamalardaki temel sav, kimliğini yitiren mekânın kimliğinin yeniden inşasını sağlamaya yöneliktir. Ancak bunun nasıl yapılacağı, nostaljik söylemin ve geleneksel imgelerinin günümüz kent mekânında kendine yer bulup bulamayacağı önemlidir. İlhan Tekeli (2009, s. 84), bir yerin kimliğinin sürekli olarak yeniden ve yeniden üretilebilmesi meselesine vurgu yaparak “tarihsel oluşum iyi yönetilemezse eskiden kimlikli olan bir yerin kimliğini yitirebileceğinden ve orada yaşayanlar için olumlu anlamlar üreterek yaşam kalitesine katkıda bulunma özelliğini yitirdiyse kimliksizleşebileceğinden söz eder ve bu durumun çözümünü şöyle açıklar (2009, s. 84- 85):

“...Bir kentteki bir yerin yitirilmiş kimliğinin yeni koşullarda başarılı bir biçimde yeniden üretilmesinin yolu, o yerin geçmişteki nostaljik hatıralarını yeniden üretmeye çalışmaktan geçmez. Çünkü tarihin akışını durdurarak bir kimlik korunmuş olmaz. Çözüm, geleceğin koşullarında geçmişle ilişkileri olan yeni kimlikler oluşturmaktır. Çözüm, tarihi dondurarak değil, ancak tarihin akışının sağlanmasıyla bulunabilir. Tarihsel süreç içinde yeni kimliklerin oluşturulmasından söz edildiğinde bu kimlikte geçmişten gelen öğeler bulunacaktır, ama bunlar geçmişte donmuş değildir, geleceğin vizyonunu içermektedir.”

Tekeli'nin kimliğin ve mekânın yeniden üretiminin sadece nostaljik hatıralarla yapılamayacağını ve “tarihin dondurulması yerine akışının sağlanması” gerektiğini vurgulayan bu ifadeleri, kültürel mirasa yönelik günümüz bakış açısını akıllara

getirmektedir. Günümüz kültürel mirası koruma yaklaşımları sadece somut mekânları değil bu mekânlarda yaşayan somut olmayan kültürel mirası da korumayı amaçlayan bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, topluluk, grup ve bireylerin uygulamalarını, temsillerini, anlatımlarını, bilgilerini, becerilerini ve bunlara ilişkin araç ve gereçlerinin yanında kültürel mekânlarını da korumayı hedefler (UNESCO, 2003). M. Öcal Oğuz, “Folklor ve Kültürel Mekân” adlı makalesinde kültürel mekânların doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi geçiş ritüellerine bağlı olabileceği gibi, cami, türbe, yatır, mezarlık, hıdırlık, bayram yeri gibi halk inançlarına veya bağ bozumu, yayla şenliği, köy yaşantısı gibi halk hayatına yönelik olabileceğini ifade eder (2007, s. 32). Ancak hem modern kent planlamaları hem de modern yaşam biçimlerinin benimsenmesi neticesinde; kentlerde halk hayatına dair bu uygulamaların yapılacağı mekânların ortadan kalkması ve böylece toplulukların bu ritüelleri hayata geçirecekleri mekânları kaybetmesi ve yenilerinin de üretilmemesi, kültürel aktarım süreçlerinin yanı sıra birey ve toplulukların kentsel mekâna dair aidiyet duygularının da zayıflamasına neden olmuştur. Kentlerdeki tarihî alanların veya tarihî kent merkezlerinin geleneksel kültürü de içeren uygulamalarla yeniden canlandırılması bu durumun çözümlerinden biri olarak görülmektedir. Ceyda Kurtar ve Mehmet Somuncu’ya göre kent yaşamında insanların tarihsel mekânlara yönelme ve bu mekânları tarihsel rekreasyonel alanlar olarak görme eğilimleri, yitirilmiş kent kimliğinin yeniden anımsanabilmesi ve ait olunan kültürün yeniden canlandırılarak etkin bir biçimde yaşanabilmesi içindir. Bu nedenle, kent kimliğinin ve modern kent dokusunda yitirilmiş olan mekân-insan ilişkisinin yeniden anımsanmasında, tarihî mekânların temel alınması ve sürdürülebilirliği önem taşımaktadır (2013, s.36). Ancak tarihsel mekânlarda tarihî ve geleneksel unsurları yeniden canlandırma çalışmalarında genel eleştiri; tarihin dondurularak imgeselleştirilmesi ve hâlen kullanılan ve topluluk için günlük hayatın bir parçası olan geleneksel unsurların otantikleştirilmesi, geçmişe ait bir nesne gibi sunulması üzerinedir.

Kentlilerin kimlik ve aidiyet ihtiyacı ve kültürel belleğin canlandırılması konunun birinci boyutunu oluştururken turistlerin otantiklik arayışı da diğer boyutunu oluşturur. John Urry, *Turist Bakışı* adlı kitabında özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizmin büyümesini; bu toplumlara özgü süreçlerin yanında teknolojik imkânlar, seyahat

imkânlarının dünya çapında çoğalması, “romantik bakışın” her yere yayılması ve daha fazla sayıda insanın kitle turizminin mevcut kalıplarından kendini soyutlamak istemesi, gelişmiş dünyanın az gelişmiş toplumların kültürel pratiklerine giderek daha fazla ilgi göstermesi, turistlerin yüzeysel olarak bakılan ve deneyimlenen yerlerin bir “koleksiyoncusu” olarak gelişmesi (2009, s.105) gibi sebeplere bağlar. Urry’nin bahsettiği romantik bakış ve deneyim terimleri MacCannel’in otantiklik üzerinden yerel kültürlerin turistler için canlandırılması şeklinde özetlediği “sahnelenen otantiklik” kavramıyla benzerdir. MacCannel, bütün turistlerin otantiklik arayışını somutladığını belirterek turistleri başka yerlerde ve başka zamanlarda, kişinin gündelik yaşamından uzakta, otantikliği arayan bir çeşit “çağdaş hacı”ya benzetmektedir (1999’dan akt. Urry, 2009, s.26). Kısaca konuya turizm açısından bakıldığında da küreselleşmenin hız kazandığı yıllarda toplum ve bireylerin kimlik ve aidiyetle ilişkisi, nostalji duygusuyla ve otantik veya özgün, aslına uygun olanla kurulan bağ, yerel imgelerin öne çıkışını güçlendirmiştir.

1. Nostalji ve Kent İlişkisi

Nostalji kavramı doğrudan geçmişe özlem ve bunun telafisine karşılık gelmektedir. Svetlana Boym, *Nostaljinin Geleceği* adlı kitabında nostos (eve dönüş) ve algia (özlem) kelimelerinin birleşiminden oluşan nostalgia (nostalji) kavramını, “artık var olmayan veya hiç var olmamış bir eve duyulan özlem” şeklinde tanımlar. Boym’a göre nostalji bir yitirme ve yer değiştirme duygusudur. On yedinci yüzyılda tıpkı soğuk algınlığı gibi tedavi edilebilir bir hastalık olan nostalji, yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde çaresi olmayan modern bir hâle dönüşmüştür (2009, s.14, ss. 25-26). Tarihsel bir duygu olarak nostalji, romantizm döneminde şekillenmiştir ve kitle kültürüyle eş zamanlıdır. Sanayileşme ve modernleşmenin hızlı temposu, insanların geçmişin yavaş ritimlerine, sürekliliğine, toplumsal kaynaşmışlığına ve geleneğe duydukları özlemi daha da yoğunlaştırmıştır (Boym, 2009, s. 44-45). Yeniden kurucu nostalji ve düşünsel nostalji olarak iki tür nostaljiden bahseden Boym, bu iki tür arasındaki farkı şu şekilde açıklar:

“Yeniden kurucu nostalji nostos’u vurgular ve yitirilmiş evin tarih aşırı bir tarzda yeniden inşasına teşebbüs eder. Düşünsel nostaljide ise algia, özlemin kendisi gelişir...Yeniden kurucu nostalji kendisini nostalji olarak değil, daha ziyade hakikat ve gelenek olarak görür. Düşünsel nostalji ise insanın özlemlerinin ve aidiyetinin çiftdeğerliliği üzerinde durur, modernliğin çelişkilerinden çekinmez... Yeniden kurucu nostalji son dönemdeki ulusal ve

dinsel canlanmaların özünü oluşturur: iki ana olay örgüsü vardır: kökenlere dönüş ve komplo. Düşünsel nostalji ise tek bir olay örgüsünü takip etmez, aksine aynı anda birden çok mekânı işgal etmenin yollarını arar; sembolleri değil, ayrıntıları sever. Yeniden kurucu nostalji geçmişten kalma anıtların bütünsel yeniden inşasıyla tezahür ederken, düşünsel nostalji başka bir yerin ve zamanın hayali içinde yıkıntılarla, zamanın ve tarihin pasıyla uğraşır.” 2009, s. 20, 77

Hamamönü gibi yenilenmiş veya kurgulanmış tarihî mekânların Boym’un yeniden kurucu nostalji kategorisine girdiğini söylemek mümkündür. Bu mekânlarda yeniden inşa süreci geçmişin canlandırılması yoluyla. Ayrıca “yitirilmiş ev” duygusunu yaşayan birey, bu duygusunu tarihsel ve kültürel belleği canlandıracak semboller aracılığıyla tedavi etmeyi amaçlamaktadır. Modernliğin kimlik kaybı, yeniden inşa edilen tarihî mekânlar ve sembollerle telafi edilmeye çalışılmaktadır. İnşa edilen her yeni mekân, yeni toplumsal deneyim ve pratiklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Elbette bu deneyim ve pratikler söz konusu mekânın kurgusunun temelinde yer alan olgulara bağlıdır. Bu nedenle özellikle yeniden üretilen bir mekânın üretim sürecinin temel motivasyonu önem kazanmaktadır. Nostalji, yukarıda da vurgulandığı gibi, kentleşmenin ve modernleşmenin getirdiği bunalım ve kimlik kaybını telafi edici bir duygu olarak nitelendirilebilir. Toplumsal bir varlık olan insanın yaşam tarzının değişmesi sonucu geçmişine duyduğu özlem özellikle büyük kentlerde daha fazla hissedilmektedir. Nostalji ve kent ilişkisi, özellikle postmodern dönemde kentleşmenin küreselleşme karşısında yereli ön plana çıkartma eğilimi ile artmıştır. Gülbin Kıranoğlu, nostaljinin özellikle doğayla bağın kesildiği şehirlerde geçmişin, çocukluğun ve taşranın hatırlanmasının metalaştırılmasıyla gittikçe kitlesellik, özellikle kent kültüründe güncellik kazandığını vurgulamaktadır. Kıranoğlu’nun nostalji üzerinden kurduğu taşra ve kent ilişkisi mekân ve nostalji bağlamında dikkate değerdir:

“Nostalji hastalık olarak başından beri taşralıların daha sık yakalandığı bir hastalık olarak görülür...Geniş tarihsel altüst oluşlara uyum sağlama becerisinin eksikliği ile özdeşleştirilen ve taşradan göç edenlerin köyün geleneklerini, örf ve adetlerini şehirde devam ettirmesine yol açan nostalji, taşralının kentsel hastalığı olarak kabul kazanmaya başlar; diğer yandan Jean Starobinski’nin deyişiyle bu kentliler için uzakta olsa da “köy içselleşmiştir.”...Emperyalizm, kentleşme ve hatta yeni turizm ve yolculuk biçimleri süreçleri ile ilişkili olarak aslında çok geniş bir insan topluluğu nostalji tarafından etkilenmektedir.” 2016, s. 28-29

Starobinski’nin ifade ettiği *köyün içselleştirilmesi* geleneksel toplumun verdiği aidiyet duygusunun ortaya çıkması olarak da değerlendirilebilir. Özlem duyulan sadece

mekân olarak köyün değil, mekân neresi olursa olsun, ait hissedilen ve ortak paylaşım barındıran tarih ve geleneklerdir. Kent yaşamında aranan aidiyet hissi geçmişî andıran mekânlarla, özgün, yerel imgeler ve gelenekler aracılığıyla devam ettirilmek istenmektedir. Bu imgelerin en sık vücut bulduğu alanlar ise kentsel yenileme çalışmaları sonucu kentlinin ve turistlerin kullanımına açılan kent merkezleri, geleneksel mimariye sahip yapıların yer aldığı semtler ve zamanla geleneksel mahalle yapısını kaybetmiş alanlardır.

Kentlerin yenilenme süreçlerinde küresel karşısında gelenekselin ön plana çıkartılmasında nostaljinin ve geçmişin parlatılması elbette ki tesadüfi değildir. Rukiye Kaya, kentlerde nostaljinin kentin hızlı ve yoğun yapısına karşılık geçmişin yavaş ritimlerini hatırlatması bakımından dengeleyici bir unsur olarak karşımıza çıktığını, yani kentteki hıza karşılık yavaşlık sunduğunu ifade eder. Kent yaşamının çoğul ortamında nostaljinin bir diğer işlevi ise kimlik ve kendilik tanımlamalarında oynadığı roldür. Nostalji, küreselleşme karşısında benzeşen birey ve toplulukların kimliklerini vurgulayıcı bir işlev üstlenir. Bireysel ya da kolektif olarak kimlik ve kendilik meselelerinin sembolik bir ifadesi olan nostaljik tutumlar, kent ölçeğinde de bireysel ve kolektif hafıza arasında bir aracı olur (Kaya, 2017, s. 45). Kaya'nın da ifade ettiği kentlerde ortaya çıkan nostaljik tutumların bireysel ve kolektif hafıza arasında bir aracı işlevi görmesi mekân ve bellek arasındaki ilişkiyi hatırlatır. Mekân konusuna bellek üzerinden yaklaşan isimlerden Maurice Halbwachs da mekânsal çerçevede gelişmeyen hiçbir kolektif hafıza bulunamayacağını; bir mekânla herhangi bir bağlantısı bulunmayan ne bir grubun ne de kolektif bir faaliyetin olacağını belirtmektedir (2017, s.154). Mekân ve bellek ilişkisi toplulukların kendini sağlamlaştırmasının yanında kentlerin de kimlik arayışının anahtar kavramlarıdır. Ayrıca bu alanlarda, mekân ve bellek ilişkisinin tarihî bir yapı, dinî, siyasî ya da tarihî bir şahsiyet ya da olay üzerinden kurulmasının yanında geleneksel kültür unsurları üzerinden kurulması eğilimi söz konusudur. Bu eğilim, "yeni kentin insanının binalar arasında yalnızlaşması, ortak değerleri kaybetmesi, eski bayram ve festivallerini özlemesi sonucunda bunların yeniden temin ve telafisine yönelik bir beklenti içine girmesi"yle (Oğuz, 2019, s. 54) ilişkilendirilebilir.

2. Kent Merkezinde Bir Mahalle Olarak Hamamönü

Türkiye’de kentleşme hareketlerinin gelişimi incelendiğinde, 1950 yılı, bir göç patlamasının yaşandığı ve kentleşmenin yoğunlaştığı yılların başlangıcıdır. Sanayileşmenin büyük kentlerde artış göstermesi, kırsal ekonomik anlamda itici gücü, kamu ve hizmet sektörünün büyük şehirlerde iş gücüne daha fazla ihtiyaç duyması bunun temel sebeplerindendir. Ankara da başkent olma süreci içerisinde bu değişimin fazlasıyla gözlemlendiği kentlerden biridir. Ancak Ankara için sadece kendi hâline bir değişimden bahsetmek mümkün değildir. Başkent ilân edilmesiyle Cumhuriyet’in ilk yıllarında devlet eliyle bir modernleşme sürecine giren kentte, modern kent ve bireye yönelik yeni kamusal alanlar inşa edilmiştir. Ancak söz konusu modern kamusal alanların inşası öncesinde Hamamönü ve çevresinin sosyal çerçevesi dikkat çekicidir. Hamamönü’nün 1920’lerin başında tipik bir mahalle özelliği gösterdiği ve yakınlarında önemli bir toplanma alanına sahip olduğu bilinmektedir. Tansı Şenyapılı’nın Hamamönü’nü içine alan mahalleyle ilgili aktardığı bilgiler dönemin mahalle ve konut yapısını anlatması bakımından önemlidir. Şenyapılı’nın aktardığına göre 1920’li yıllarda Hamamönü ve Cebeci arasında Hamit Tarlası adı verilen ve bayram yeri olarak kullanılan büyük bir alan yer almaktadır (2016, s. 20) ve bu alanda özellikle cirit oynandığına dair kayıtlar mevcuttur (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu ve Özsoy, 2005, s. 281). Yine Funda Şenol Cantek ve Besim Can Zırh’ın aktardığı ifadelerden anlaşıldığı üzere Cebeci Çayırı olarak anılan alan, semt sakinlerinin önemli toplanma alanlarından biridir:

“Ankara’nın henüz genç bir başkent olduğu yıllarda Cebeci şehrin eski merkezi olan Ulus ve Kale mevkiinden geniş bir çayır ile ayrılmaktaydı. Cebeci Çayırı olarak anılan bu alan Osmanlı’nın son döneminden itibaren uzun yıllar Ankara ahalisinin mesire yeri idi. Ankara’nın başkent olmasıyla birlikte oluşan konut ihtiyacına koşut olarak bu alan ve çevresi değişmeye başladı. Erken dönemlerde, tabiatın ve iklimin insafına bırakılmış bu bakımsız alan, semt sakinlerince “bitli çayır” olarak anılıyordu. Lakabının çağrıştırdığı olumsuzluğa karşın bu geniş düzlük gerek semt sakinleri gerek komşu semtlerde yaşayanlar gerekse de semte kurumlar vasıtasıyla gelenler için çeşitli etkinliklerin düzenlendiği sosyal bir alan olarak mesire yeri olma işlevini korumuştur. Söz gelimi, 1930 ve 1940’larda Çayır’da koç dövüşleri düzenlendiği Cebecili eski ailelerin hatıralarında yer etmiştir. 1950’lere gelindiğinde komşu semtlerden de izleyici çeken panayır, ip cambazı gösterileri ve tiyatro temsilleri de gerçekleştirilmiştir. Cebeci Çayırı uzun bir dönem boyunca Mamak, Akdere, İncesu ve Hacettepe gibi komşu mahallelerde yaşayan düşük gelirli kent sakinleri ve semtte ikamet eden “dışarıklı” memurlar için “uygun” bir eğlence mekânı olmuş ve semte ekonomik bir canlılık kazandırmıştır.” Cantek ve Zırh, 2014, s.158

Ayrıca, Ankara’da Ramazan ve Kurban bayramlarında kurulan bayram yerleri, Yukarı Yüz için Hamamönü, Aşağı Yüz için Tahtakale’deki açık alanlardır.¹ Kimi zaman Hamamönü’nün küçük gelmesi durumunda bayram yerinin Doğumevi’nin karşısındaki alana taşındığı ve bu bayram yerinde; canbazhane, çadır tiyatrosu, kaydırak, atlı karınca, dönme dolap, niyetçi, ayıcı, keten helvacı, macuncu ve seyyar satıcıların yer aldığı bilinmektedir (Aydın vd., 2005, s. 281). Hamamönü’nün de içinde bulunduğu eski kent merkezinin bahsedilen yıllar için hem ticari hem de sosyal ve kültürel anlamda Ankara için bir toplanma mekânı işlevi gördüğü açıktır. 1900’lü yılların ortasına kadar da her ne kadar sadece “düşük gelirli” kentlileri bir araya getirse de bu işlevini sürdürmüş olduğu görülür. Ancak zamanla bu işlevlerini kaybetmiştir. Bu sürecin başlangıcını aşırı göç ile doğan konut ihtiyacı dolayısıyla kentin büyümeye başlamasına ve modern kent kurgusuna uygun yeni toplanma mekânlarının inşasına dayandırmak mümkündür. Zeynep Uludağ ve Hilal Aycı, Ankara’nın modern başkent olarak inşasının sosyal ve mekânsal pratiklerin gelişmesi için temsili mekânların yaratılması ile başladığını; Gençlik Parkı ve Atatürk Orman Çiftliği gibi cumhuriyetin modernleşme projesinin parçası olan iki büyük alanın bu süreçte oluşarak kentin gündelik yaşamını değiştirdiğini dile getirmektedirler (2016, s. 749). Ancak kentlinin gündelik yaşamını ve yaşam tarzını değiştirmeye yönelik kurgulanan bu modern mekânların yanı sıra, “eski Ankaralıların hâlen ahırlarında inek beslemeyi sürdürdükleri ve hayvanlarını yaylıma şehir sokaklarından geçerek gittikleri” bilinmektedir (Aydın vd., 2005, s. 430). Bu durum da modern kent kurgusunun, toplumsal yapıda aynı hızda gerçekleşmediğini gösterir. Pek çok kentte olduğu gibi Ankara’da da kentleşme süreci içinde geleneksel olan dışlanmış ve ilgi modern olana kaymıştır. Kentlerde geleneksel törenlerin, bayramların, şenliklerin ve panayırların sürdürülmesine yönelik adımlar atılamamış ve kent bu geleneksel törenlere göre kurgulanamamıştır (Oğuz, 2019, s. 49). Erken kentleşme ve modernleşme sürecinde Ankara’da inşa edilen yeni kamusal mekânlar, yeni toplumsal pratikleri getirmiş; böylece eski kent olarak adlandırılan ve ticari, sosyal, kültürel bir işlevi olan Hamamönü ve çevresinin terk edilme süreci hızlanmıştır. Sonrasında ise tüketim temelli kent mekânlarının inşasıyla kentlinin sosyal ve gündelik pratiklerinin bu mekânlar etrafında toplanması, bu terk edilmeyi devam ettiren ikinci aşama olarak değerlendirilebilir.

3. Nostaljik Bir Mekân Olarak Hamamönü

Kentlerde “yenilenerek” kullanıma açılan mekânlarda olduğu gibi Hamamönü’nde de geçmişin idealize edilmesi, ziyaretçilerin nostaljik bir doyum yaşamaları için bu mekânlara davet edilmesi ve yerel ve geleneksel imgelerin ön plana çıkartılmasıyla karşılaşılır. Otantik, özgün, tarihî, geleneksel, nostaljik vb. ifadeler Hamamönü’nde yaşanan mekânsal dönüşümün temel kavramları ve araçlarıdır. Yenileme sürecinin başlangıcında yerel yönetimin “Hamamönü sokaklarını gezdiğinizde kendinizi 19. yüzyılda gibi hissedecek ve yaklaşık 150 yıl öncesinin sosyal yaşamını teneffüs edeceksiniz” yönündeki vaadi, tarihî vurgu barındıran ve nostalji duygusunu çağrıştıran bir ifadedir. Dolayısıyla Hamamönü’ne atfedilen anlamın en başından nostalji ile desteklendiği açıktır. Yeniden üretilen bu kent mekânının inşa sürecinde de sık sık “nostalji” kavramının kullanıldığı, alanda açılan işletmelerin ve konakların nostaljik isimler, imgeler, tasarımlar kullandığı görülmektedir. Yine benzer şekilde Hamamönü’nde “Altındağ’da tarih yeniden canlanıyor” sloganıyla çalışmalarına başlayan yerel yönetim; “nostaljik görünümüyle ilgi çeken” “otantik bir mekânda” hizmet vermesi planlanmış El Emeği Ürünleri Pazarı (Altındağ Belediyesi, 2011, s.74), “nostaljik kına gecelerinin yaşandığı kına konakları” (Altındağ Belediyesi, 2013, s.154), “açık havada sinema ile nostalji” (Altındağ Belediyesi, 2012, s.80), “1900’lü yılların başında sokaklarında fayton sesleri eksik olmayan Hamamönü’nde nostaljik günler yeniden yaşıtılıyor” (Altındağ Belediyesi, 2011, s.76), “Hamamönü, tarih kokan sokakları, Mehmet Akif Parkı ve Müzesi ile ziyaretçileri Kurtuluş Mücadelesi yıllarına götürüyor adeta” (Altındağ Belediyesi, 2011, s.78) vb. pek çok örnekte görüleceği üzere, nostaljik günler, eski günler, otantik mekân, geleneksel ürünler, tarihî miras, kültürel miras gibi geçmişi ve geleneği hatırlatan ifadeler kullanmıştır. Uygulayıcıların bu motivasyonları, ziyaretçilerin nostalji ve otantiklik vurgusu yapan ifadeleri ile uyuşur:

Hamamönü’nü ziyaret edenlerin bölgeye dair ifadeleri de proje uygulayıcılarının yukarıda yer verilen sözlerini destekler niteliktedir. Bölgeyi ziyaret amaçları arasında “şehrin gürültüsünden kaçmak”, “tarihî havayı solumak”, “nostalji yapmak”, “eski Ankara’ya yolculuk yapmak” gibi sebepler sayılabilir. Buradan hareketle kentlinin Hamamönü’ne bir anlam atfettiği söylenebilir ve bu sıradan bir anlam değil, geçmişe dönük bir anlamdır. Hamamönü’ne dair ziyaretçi yorumlarına bakıldığında bölgeyi

tanımlayan sıfatlar genel olarak şu şekildedir: “Tarihten bir köşe, geçişten kalma bir sokak, eskiye dönüş, nostaljik, otantik, eski Ankara, Hamamönü tarih kokuyor, Ramazan’da bir başka, Ankara’nın sıcak yüzü, tarihin insanda yarattığı aidiyet duygusunu iliklerinize kadar hissettiren bir gezi alanı, Ankara’da geçmişe tanıklık etmek isterseniz, Tarih kokan Ankara, Ramazan ayında başka güzel, şehrin ortasında huzurlu bir soluklanma, Ankara’nın nostalji noktası...” Tüm bu sıfatlar, Hamamönü’nün tarih, geçiş, nostalji ve otantiklik çerçevesinde şekillenene ve buna uygun bazı kent imgelerini barındıran bir mekân kurgusuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle yeniden kurucu nostaljiye karşılık gelen bir kent mekânıdır. Diğer yandan insanın özlem ve aidiyet duygusuna karşılık gelen düşünsel nostalji ise Hamamönü’nde ziyaretçilerin “çocukluğumdaki gibi, mahalle sıcaklığında, zamanda yolculuk hissi, çocukluğumuzu yaşatan, çocukluğumun geçtiği, geçmişe yolculuk, mahalle havasında” vb. ifadelerinde karşılığını bulur.

Küreselleşmenin yer inşası süreçlerinde aitlik hissi ve otantisitenin farklı biçimlerde tekrar canlandırıldığını belirten Koray Değirmenci, turizmin otantisite arayışı ve gerçeğin yeniden dirilişi gibi nosyonlarla açıklanabilecek bazı somut değişimlerle, yeni bir mekânsal estetik temelinde kentsel mekânda üretimi ile gündelik pratiklerin bir parçası hâline geldiğini, dolayısıyla kentsel mekânların kentin sakinlerinin turistik bakışını tatmin edecek şekilde yeniden yapılandırıldığını (Değirmenci, 2011, s.281-282) ileri sürer. Değirmenci’nin kent mekânında turizme açılan alanların kentlinin kendi mekânında turist gibi hissetmesine yönelik vurgusu bu noktada önem kazanır. Kentlinin de yaşadığı kent içinde turist deneyimi yaşamak istemesi ve bunu günlük hayatının pratikleri hâline getirmiş olması aidiyet ve özlem duygusu ile açıklanabilir. Yani nostalji ve mekân ilişkisini ve otantikliğin inşasının yaratılan mekânların kurgusuna nasıl etki ettiğini, Hamamönü’nün hem dönüşüm söylemi ve kurgusu üzerinden hem de ziyaretçilerin Hamamönü’yle kurdukları nostaljik bağ üzerinden okumak mümkündür. Diğer taraftan mekânlara verilen isimler, mekânlarda tarihî kişilerin isimlerinin kullanılması, tarihî, geleneksel, since gibi vurguların sık sık yapılması da geçmişe atıf içerir. Bölgenin geleneksel mimari kullanılarak yenilenmesi, kafelerin isimleri ve konseptlerindeki “otantik imgeler” de dikkat çekicidir. Geleneksel toplumu ve üretim biçimlerini akla getiren birtakım tarım aletlerinin kafelerin avlularında ve iç mekânlarında sergilenmesi, menülerinde “geleneksel” tatlı ve

şerbetlerin yer alması ve yine “geleneksel” ifadelerinin yer aldığı yemek ve içeceklerin “otantik” bakır kaplarda servis edilmesi, nargilenin çoğu kafede otantik bir imge olarak ön plana çıkartılması gibi pek çok örnek bölgenin, işletmecilerin ifadeleriyle belirtmek gerekirse, “otantik”likle örüldüğünü gösterir. Geleneksel ve otantik olanın birbirine karıştığı mekânda her iki kavram da eskiyi hatırlayan imgeler için kullanılmıştır.

Geçmiş bir zamanda değer ifade eden, özlenen an ve anılar çoğunlukla bir nesne ya da bir mekân ile özdeşdir. Gündelik hayatın hemen her alanında geçmişteki bir durum ya da kişiyi çağrıştıran nesne ve mekânların anlam haritasında değer, hafıza, kimlik, geçmiş ve gelecek algısı saklıdır (Satılmış, 2019, s.60). Özellikle tarihî kent merkezlerinde yapılan kentsel dönüşüm ve yenileme uygulamaları, sadece fiziksel yapıyı değil, aynı zamanda hafızayı, kentli kimliğini ve mekânla ilişkili duyguyu da dönüştürmektedir. Bu mekânlarda, tarihî ve kültürel olarak yeniden üretilen bir anlatı yenilemeye eşlik eder. Hamamönü’nde de mekânsal dönüşümle birlikte ziyaretçilerde geçmişe dönük bir duygunun ortaya çıktığı görülür:

“Geçmişe bir nostalji. Hamamönü’nde insan geçmiş tarihte yolculuk yapıyormuş hissine kapılıyor. Ve sanki bir yerlerden tarihi kişiler çıkacak gibi bir hisse kapılıyor. Duygu seli yaşıyor.” (URL1)

“Geleneksel Ankara evlerinin ve güzel camilerin yer aldığı bu bölge tarih içinde bir zaman yolculuğu yaptırıyor.” (URL2)

“Geçmişten kalma bir sokak. Hamamönü sokaklarında dolaşırken eski Ankara’nın havasını hissedeceksiniz. Evler, restoranlar çok nostaljik bir atmosfere götürür sizi.” (URL3)

“Ankara’da tarihten fırlamış bir yer gibi.” (URL4)

“Tarihin içinde gezinmek, Osmanlı dönemini yaşamak, şehrin ortasında açık hava müzesini gezmek harika duygular.” (URL5)

“...eski Ankarayı yaşatan nostaljik bir bölge hâline dönüştü. Adım atınca tam anlamıyla zamanda yolculuk yaptığınız hissine kapılıyorsunuz. Özellikle ramazan aylarında eklenen aktiviteler bu yolculuğu daha da ilginç hale getiriyor.” (URL6)

“Bugünde geçmişi yaşamak için oldukça keyifli bir fırsat Hamamönü’de bulunmak..Tarihi dokusu, sokakları, konakları, çarşıları ile Ankara’ya ayrıcalık katan bir yer.” (URL7)

“Benim gibi modern hayatta yoğun çalışıp biraz olsun nostalji yapmak ve yürüyerek gezinti yapmak ve farklı kültürel olgulara ulaşmayı seviyorsanız, Ankara’da Hamamönü’ne hoş geldiniz...” (URL8)

“Tarih ve nostalji tekrar canlanmış durumda.” (URL9)

“Yenilenmiş yüzüyle eski osmanlı sokaklarını sokaklarını andıran tarihi bir yapıya sahip sıcak samimi geleneksel tarihsel objelerin satıldığı değişik tat

ve yemeklerin bulunduğu şehrin göbeğinde mutlaka görülmesi gereken bir yer.” (URL10)

“Koca şehrin içine gizlenmiş ve uhdesinde Osmanlı çiçeklerini koklayabileceğiniz saklı bir bahçedir Hamamönü...Hamamönü sokaklarında yürüdüğünüzde 19. yüzyıl Osmanlısında gezindiğinizi hissedersiniz.” (URL11)

“Buram buram Tarih kokan bir yer. Dar sokakları, Tarihi evlerin güzelliği. Açıkcası birkaç saatliğine de olsa eskiye dönüyorsunuz. Tarihi görüyorsunuz. Müthiş bir yer.” (URL12)

“Geçmişe bir nostalji. Hamamönü’nde insan geçmiş tarihte yolculuk yapıyormuş hissine kaplıyor. Ve sanki bir yerlerden tarihi kişiler çıkacaktır gibi bir hisse kaplıyor. Duygu seli yaşıyor.” (URL13).

“Tarihi yapılarıyla insanı eskilere götüren (...) nostalji yapabileceğiniz güzel bir mekan.” (URL14)

“Aileniz ile birlikte gidebileceğiniz buram buram tarih kokan bir yer. Ramazan akşamları özellikle gidin.” (URL15)

Hamamönü’nde özellikle bölgenin eski parlak günlerine duyulan özlem, hayata geçirilen yenileme çalışmasının temelini oluşturmaktadır. Hatta yukarıda da belirtildiği gibi yüz elli yıl öncesinin atmosferine dönüş vaadi verilmiştir. Svetlana Boym’a göre (2009: 87) restorasyon ilk baştaki durağanlığa, “tufandan önceki âna geri dönüşü” ifade eder. Yeniden kurucu nostalji, geçmişten yeniden inşa eder. Hamamönü özelinde düşünülürse yeniden kurucu nostaljinin mekân üzerinden hayata geçirildiği söylenebilir. Özellikle güzel günlere diğer bir deyişle “eski cazibeli günlere” dönüş vurgusu da yenilenen mekâna yerleştirilen birtakım imgelerle güçlendirilmiştir. Bugünden duyulan memnuniyetsizlik ya da yetersizlik duygusu geçmiş ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Nostalji en saf biçimiyle hafıza/anı oluşturmaya dönük bir yoksunluk durumunu tarifler ve her kültürde, özellikle mevcut sosyoekonomik durumdan hoşnutsuz olduğunda eski güzel günlerin imgeleriyle yaratılan alternatif tarihsel gerçekliğin inşasında telafi edici ve gerekli bir araçtır (Uz Sönmez, Yücel ve Uluoğlu, 2009, s. 64) Buradaki “mevcut sosyo-ekonomik durumdan hoşnutsuzluk” hem bugün yaşanan kent hayatı hem de Hamamönü’nün güvenliksiz ve sağlıksız hâline, “eski güzel günlerin imgeleriyle yaratılan alternatif tarihsel gerçeklik” ise geçmişten andıran nostaljik ve tarihî imgelerin kullanılmasıyla alanın eski cazibeli günlerine dönmüş hâline karşılık gelmektedir.

Nostaljinin en temel anlamının eski güzel günlere özlem ya da eve duyulan özlem olduğu düşünülürse ziyaretçilerin aşağıdaki ifadeleri de dikkat çekicidir:

"Hamamönü restorasyon ile çok güzelleşti. Orda gezerken kendimi kitap içinde gibi hissediyorum. Hani o Reşat Nuri Güntekin ve o çağa ait mahalle kültürünün, evin önünde "Hayat" denilen her eve ait bir yaşam alanının olduğu o dönemdeymişim gibi hissediyorum, mutlu oluyorum." (URL16)

"(...) Ankara'nın merkezinde minik bir köy gibi." (URL17)

"Hamamönü'nün eski halini bilen bir Ankaralı olarak değişime yakından şahit olmak büyük bir deneyim. Hamamönü restorasyondan sonra müthiş bir cazibe yeri haline geldi. Tarihi ve sıcak görüntüsü bir yana kafeleri, restoranları, alışveriş imkanlarıyla her yaştan, her kesimden insana hitap eden bir yer." (URL18)

"Yeni hâli çok güzel olmuş. Eski Ankarayı yaşıyorsunuz. Gezilecek güzel yerler var. Özellikle Ramazan ayında çok keyifli." (URL19)

"Ankara'nın eskiden nasıl bir yer olduğunu, Ankara'da mahalle kültürünün nelerden meydana geldiğini görmek ve ustaların restorasyonda göstermiş olduğu başarıya tanık olmak için gidilir. Ayrıca ortam sizi alıp eski Ankara günlerine götürüyor." (URL20)

"Evler, sokaklar restore edilmiş. Eskiden yakınından geçerken korktuğunuz yerler yeniden yapılmış. Güzelleştirilmiş." (URL21)

"Ankara'nın o eski yapısını tekrar görmek için mutlaka gidilmeli bizi yüksek binalardan kurtarılıp sanki 60 sene öncesine tekrar gönderiyor." (URL22)

"Ankaralılar için oldukça güzel ve eğlenceli bir mekan oldu. Ankara'nın merkezinde oluşu avantajlı. Eski ankara evleri yaratılıyor yeniden. Aynı zaman Hacivat karagöz oyunlar, Osmanlı macunu gibi bize çocukluğumuzu yaşatan etkinlik var." (URL23)

"Çocukluğumun geçtiği eski Ankara evlerini yeniden canlanmış görmek harika. Aslına uygun güzel bir restorasyonla yeniden kazanılmış bir bozkır yaşantısı. Sırt sırta dayalı evler, ahşabın yerli yerinde kullanıldığı mekanlar." (URL24)

"(...) şehrin gürültüsünü ve telaşını dışarıda bırakabileceğiniz (...) geçmişe yolculuk yapabileceğiniz, huzurlu, keyifli tam bir enerji ve soluklanma alanı." (URL25)

"(...) daha adınızı attığınız ilk anda, sanki yıllardır özlemini çektiğiniz O ESKİ GÜNLER'in tam ortasında bulursunuz kendinizi, bu yerde..O uzun zamandır göremediğiniz kasabanızda hissedersiniz kendinizi..manevi atmosferi sizi cezbetmeye yetecektir..." (URL26)

"(...) yıllarca harabe halde varlığını sürdüren Hamamönü Ankara'nın geçmişinin canlandığı bir mekana dönüştü." (URL27)

"Ankara'nın en güzel yerlerinden biri. Şehir yaşantısından uzak ,kendinizi güzel bir kasabada hissediyorsunuz." (URL28)

"Avımlara sıkışan hayatlarımızdan kaçıp geçmişe yolculuk yapmak isteyenler için güzel bir mahalle." (URL29)

"Şehrin kargaşasından ve alışveriş merkezlerinin gürültüsünden kaçıp biraz kafa dinleyip restore evleri ziyaret edip el sanatları çarşısını gezip huzur bulabilirsiniz." (URL30)

“El emeği işlerini satan bayanlar, şarkı söyleyen çocuklar, hatta macun satan satıcılar, sizi eski devirlere götürüyor.” (URL31)

“(...) gayet hoş bir meydanı, dar sokakları ile modern bir köy görünümünde Hamamönü.” (URL32)

Ziyaretçi ifadelerinden aslında özlem duyulanın hem Hamamönü’nün eski hâli hem de geleneksel mahalle hayatı olduğu çıkarımı yapılabilir. Modernleşmenin getirdiği bireyselleşmenin hoşnutsuzluk yarattığı durumda eski geleneksel toplum bir özlem unsuru olarak ortaya çıkmaktadır ve bu özlem kendini mekânda göstermektedir. Starobinski’ye göre, nostaljideki ilk ev ya da ilk çevre üzerine aşırı vurgu, kişinin yeni çevreye uyum sağlayamamasından dolayı eski taşra hayatına ait detayların kaybindan ziyade yeni toplumsal yaşama entegrasyon talepleri karşısında kişi için çocukluğa kaçışın cazibesinin artması ile ilgilidir. Yani nostalji 19. yüzyıl sonrasında iyice yoğunlaşan kentsel göçün sonucu olarak taşraya dair özlem değil, modern toplumsal değişimin zorlayıcılığı sebebiyle zamansal olarak geri getirilemez olan döneme bellekte dönüş olarak anlaşılmaktadır (Radstone, 2007’den akt. Kıranoğlu, 2016, s.31). Starobinski’nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere özlem duyulan mekân ya da kent değil o mekânın barındırdığı bellek ve toplumsal yaşam biçimidir. Modernizm sonrası ait olma hissini gittikçe kaybetmeye başlayan bireyler için nostalji, kent mekânında yeni bir aidiyet biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

4. Geleneksel Kültürün İmgeleri ve Mekânı Bağlamında Hamamönü

Hamamönü gündelik hayatın yanı sıra ritüel, kutlama, toplanma vb. pek çok açıdan geleneksel kültür unsurlarının yeniden canlandırıldığı, diğer bir deyişle geleneksel imgelerin yeniden üretim sürecine sokulduğu bir kent mekânı olarak değerlendirilebilir. Üretilen ve yeniden üretilen her mekânın temsil ettiği bir anlam vardır; yaşam mekânı, üretim mekânı, bellek mekânı, kültürel mekân, toplanma mekânı gibi anlamlarla yer eder zihinde. Özellikle kurgulanmış kent mekânlarında neden bir imgeye, daha da özele indirgeyerek ifade etmek gerekirse neden geleneksel kültüre ait imgelere ihtiyaç duyulduğu sorusu önemlidir. Jan Assman, toplulukların kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olarak hatırlama figürlerini belli bir mekânda cisimleştirmeye ihtiyaç duyduklarını belirtir. Ona göre kendini sağlamlaştırmak isteyen her topluluğun hatırlamaya yardımcı olacak bir mekâna ihtiyacı vardır. Grup ve mekân sembolik bir ortak yaşam kurarlar; grup kendi mekânından ayrı düşse de bu birlikteliği

kutsal mekânları sembolik olarak yeniden üreterek yaşatır (2018, s. 46-47). Ancak kurgulanmış ve turizme açılmış mekânlar, ekonomik ve kültürel pek çok boyutu içerdiği için çok anlamlı hâle gelebilir. Yani kent mekânlarının bu temsil gücünü en iyi yansıtan unsurlar barındırdıkları imgelerdir. Bu imgelerin kentli için ortak kültürel unsurlar, kültürel bellek ve kolektif hafıza temelli kutlama ve etkinlikler ya da inanç ve inanışlardan oluşması mekân, toplum ve kültür etkileşimini bir arada ele almayı gerektirir. Ayrıca bu imgelerin yeniden üretim süreci sonucunda gündeme gelmesi kentlinin mekân ihtiyacının neye evrildiğini okumak açısından önemlidir. Kevin Lynch'e göre kusursuz bir imge sunabilen canlı ve bütünleşmiş bir fiziksel çevrenin sosyal rolü yadsınamaz ve kent imgesi grup iletişimini olanaklı kılan kolektif hafıza ve semboller için ham malzemeler sağlar. Ayrıca iyi bir çevresel imgenin duygusal olarak da güven sağlayacağını, kentlinin kendisi ile dış dünya arasında uyumlu bir ilişki kurmasına yardım edeceğini belirtmektedir. Lynch, her bireyin kendi imgesini yaratarak taşıyacağından ancak aynı grubun üyeleri arasında da tutarlı bir uzlaşma olacağından söz etmektedir ve "halk imgesi" terimini ortaya atarak bu terimi "büyük bir grup kentlinin ortak zihinsel kent imgeleri" şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca ona göre çevresel imge kimlik, yapı ve anlam olarak üç bileşenden oluşur (2017, s.1-14). Buradan hareketle kent imgesi, kentlinin paylaştığı her türlü ortak unsur olabilir. Kültürel veya tarihî bir kişi, mekân, nesne, müzik, yemeğin yanı sıra kentle özdeşleşmiş bir festival, şenlik, bayram, sözlü anlatı veya gösteri de olabilir. Kısacası, kentin barındırdığı imgeler somut unsurlar olmanın ötesinde mekânın kullanım şeklini, o mekânda kendini gösteren pratikleri, mekânın tarihini, mekânlara ait anlatıları yani mekânın kültürünü yansıtır. Yenilenmiş, kurgulanmış ya da yeniden üretilmiş mekânların üretim sürecinde de bu imgeler önemli bir yer tutmaktadır. Eski imgeler bellek yoluyla aktarılabildiği gibi yenileri de eklenebilir ya da üretilebilir. Özellikle eski imgelerin canlandırılması ve bu eski imgelerin geleneksel kültüre ait unsurlar olması eskiye dönüş, geçmişe özlem, nostalji söylemlerini güçlendirir. Ramazan ve bayram gelenekleri kentleşmenin artması ve toplanma mekânlarının değişmesiyle, farklı kuşaktan bireyler arasındaki aktarımın zayıflaması, medya ve popüler kültürün de etkisiyle önemli değişikliklere uğramıştır. Ramazan eğlenceleri günümüzde Türkiye'nin pek çok ilinde yerel yönetimlerin desteğiyle kentlerin meydanlarında düzenlenen etkinliklerle devam etmektedir ve Hamamönü, Ankara'da son yıllarda Ramazan eğlenceleriyle öne çıkan bir mekândır.

Hamamönü'nde 2009 yılından bu yana her Ramazan ayında otuz gün boyunca Ramazan eğlenceleri düzenlenmektedir. Bu etkinlikler dolayısıyla; "Ankara'da Ramazan'ın yaşandığı yer", "Ramazan'ın adresi bu yıl da Hamamönü", "Hamamönü Ramazan'da Bir Başka Güzel", "Ramazan'ın Parlayan Yıldızı", "Ramazan'da Tek Adres: Hamamönü", "Ankara'da Ramazan Klasığı: Hamamönü" gibi örnekleri çoğaltılabilecek Hamamönü ve Ramazan ayını birlikte anan pek çok nitelendirmeye rastlanmaktadır. Bu durum Hamamönü'nün Ramazan eğlenceleriyle Ankara için sembolik bir mekân hâline geldiğini göstermektedir. Kamusal bir mekânın temsil ettiği imgenin kültürel miras unsurları olması o mekânın kültürel mekân hâline gelmesinde etkilidir. Ayrıca festival, kutlama, bayram ve şenlik gibi özellikle takvimsel veya mevsimsel ritüel/eğlence olarak tanımlanan, bu tanımlarından dolayı da özel bir zamana ihtiyaç duyan kültürel unsurların sürdürülebilirliğinin doğrudan topluluğa ve aktarımın sağlanacağı mekâna bağlı olması, mekânın yeniden canlandırılması kadar geleneğin de yeniden canlandırılmasına imkân sağlar. Yine bu etkinlikte de hem uygulayıcıların hem de ziyaretçilerin geçmişe duyulan özleme yönelik ifadeleriyle karşılaşılır.

Bölgede Ramazan etkinliklerinin hayata geçirildiği 2009 yılında yerel yönetim tarafından "Mahyaların Işığında Hamamönü" adı verilen etkinliğin Ramazan'ın ruhuna uygun bir etkinlik olacağı vurgulanarak, "panayır havasında değil, Ramazan'ın kültürel yönüne de vurgu yapan bir etkinlik" düzenleneceği ifade edilmiştir. Bu çağrıdaki "çocukluğumuzda yaşadığımız ve zihnimize kazınan Ramazan imgesini çocuklarımız da aynı keyifle yaşasın istiyoruz" (URL33) ifadeleri ilk yıldan beri uygulayıcıların Hamamönü'nün Ramazan ayı ile birlikte anılması yönünde bir isteği olduğunu göstermektedir. Geleneksel vurgusunun yanı sıra "çocukluğumuzdaki ramazan imgesi" ifadesi mekânın belleği canlandırıcı bir işleve sahip olacağını ve etkinliklerin nostaljik bir anlatı olarak sunulacağını gösterir. M. Öcal Oğuz'a göre; Ramazan ve Ramazan eğlencelerine, "nerede o eski Ramazanlar" diye başlayan nostalji anlatıları olarak bakılmıştır. Çünkü modernite kurgusu içinde kitle iletişim araçları, bu unsurları eski kentin ve geçmişin anıları ve yaşantıları şeklinde algılamış ve böylece de yeni kent kurgusu içinde gündelik hayatın bir parçası hâline gelememiştir (2019, s.56). Hamamönü'nde vaat edilen çocukluğumuzda yaşadığımız Ramazan ifadesinin "nerede o eski Ramazanlar" şeklindeki anlatılara işaret ettiği söylenebilir: ...Hamamönü bize çocukluğumuzdan bildiğimiz o Ramazan tadını bir nebze olsun yaşıyor. Ankara'da

yaşıyor ve bir tutam olsun Ramazan ruhu istiyorsanız buraya uğrayın, öteki türlü cami mahyalarını seyretmekten başka seçeneğiniz de zaten pek yok (URL34).

Diğer taraftan Hamamönü'nün Ramazan ayı ile birlikte anılan bir imge mekân hâline geldiği görülür:

"(...) Hamamönü bize çocukluğumuzdan bildiğimiz o Ramazan tadını bir nebze olsun yaşatıyor. Ankara'da yaşıyor ve bir tutam olsun Ramazan ruhu istiyorsanız buraya uğrayın, öteki türlü cami mahyalarını seyretmekten başka seçeneğiniz de zaten pek yok." (URL34).

"Sokakları buram buram tarih kokan Ramazan ayında belediyenin düzenlemiş olduğu etkinliklerle Ramazan'ı doya doya yaşatan bir adres." (URL35).

"Ramazan zamanı panayır havası ile geçtiğinden bu zamanda gitmek daha eğlenceli." (URL36).

"Özellikle ramazan ayında muhteşem, kendinizi eski osmanlı sokaklarında gibi hissedebilirsiniz. Tam bir panayır alanı." (URL37).

"Ramazan ayında çok keyifli bir ortamı vardır. Canlı eğlenceleri iftardan sonra keyif alınacak yerlerden bir yer." (URL38).

"Ramazan aylarındaki açık hava eğlenceleriyle yerli turistlerin ve Ankaralıların gözde mekanı burası oluyor." (URL39).

"Özellikle Ramazan ayında güzel bir atmosferi var denilebilir." (URL40).

"Özellikle Ramazan ayında daha bir canlı ve nostaljik." (URL41).

"Özellikle Ramazan ayında çok daha anlam kazanan tarih kokan mekanlar bölgesi." (URL42).

"Özellikle ramazan ayında çok renklenmiş mekân." (URL43).

"Hamamönü'nü özellikle ziyaret edilmesi tavsiye edilen zamanlar, şenlikler ve çeşitli etkinliklerle daha fazla keyfini çıkarabileceğiniz Ramazan ayıdır." (URL44).

"İstanbul'daki Feshane gibi bir yer (...) Ramazan'da Ankara'da gidilecek tek yer." (URL45).

Ziyaretçilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Hamamönü Ramazan etkinliklerinin Ankara için imgesel hâle gelmesi, mekânın toplumsal ritüeller aracılığıyla da üretildiğini göstermektedir. Katılımcı sözlüklerde yer alan yorumlarda Ramazan ayı, "çocukluğumuzdaki Ramazan", "panayır havası" ve "Ramazan ruhu" gibi ifadeler imge üretim sürecinin başarıya ulaştığını gösterir. Ayrıca bu ifadeler, Hamamönü'nün geçmişle duygusal bir bağ kurma noktasında önemli bir mekân olarak kabul gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Ziyaretçilerin eski Ramazanlara özlem duygusunun giderilmesini sağlayacak ortamın Hamamönü'nde olduğuna dair fikirleri geçmişe

duyulan özlemin ziyaret sebebi olduğunu ve Hamamönü'nü Ramazan'la özdeşleştiren ifadeleri Hamamönü'nün bu eğlenceler kapsamında Ankara için bir imge mekân hâline geldiğini gösterir. Hem ziyaretçilerin görüşleri hem de medyada yer alan haberlerin içeriği bu görüşü destekler niteliktedir.

Sonuç

Hamamönü'nde geleneksel mimari, imge ve ritüellerin öne çıkartıldığı yenileme çalışmaları sonucunda, proje uygulayıcılarının nostalji vaadi ve çağırısı ziyaretçilerde hem kaynak kişilerle yapılan görüşmeler hem de sanal seyahat sitelerindeki yorumlardan hareketle, karşılık bulduğu söylenebilir. Bölgenin mimari yapısının da eski günleri hatırlatan geleneksel mahalle dokusunda oluşu, bu nostalji imgesini güçlendirmiştir. Hamamönü'nün; "geleneksel", "geçmiş", "nostalji", "tarihî miras" ve alanın yenilenme sürecinde sık sık ön plana çıkartılan "eski Ankara" vurgusu tesadüfî değildir. Nostaljinin kimlik kaybını bireyleri geçmişe, özlenene, bozulmamış olana götürerek telafi etme yöntemi olduğu düşünülürse, Hamamönü'nün yenilenmesinde nostaljinin dayandırıldığı noktanın bölgenin terk edilmeden önceki hâli olması da anlaşılmaktadır. Ziyaretçilerin "mahalle gibi", "kültürümüzü yansıtıyor", "tarihimiz canlandı", "mahalle kültürünü yaşıyor", "eski günleri özlüyoruz" gibi ifadelerle nitelendirdikleri Hamamönü'nün, bu özlem duygusunu doyurduğu ve Ankara'da nostaljik bir mekân hâline geldiği söylenebilir. Ziyaretçilerin ifadelerinde özlem duyulanın eski günler ya da mahalle kültürü olması, Hamamönü'nün kentliler için bir yere ait olma hissine karşılık geldiğini gösterse de söz konusu bölgede, mimari düzenlemeden öteye geçemeyen bir mahalle algısı yaratılmıştır. Diğer bir deyişle; konut kullanımının kısıtlı olduğu, ziyaretçiye ve tüketime yönelik işletmelerin ağırlıkta olduğu, Hamamönü'nün mimari anlamda geleneksel mahallenin pek çok özelliğini taşısa da mahalle kültürünü yansıttığını söylemek mümkün değildir ve bu nedenle algı olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Ancak yine de mekânın nostaljik duygularla tercih edilmesi, kentlilerin geçmişe ait imgelere duydukları ihtiyaç açısından önemli bir yerde durmaktadır. Diğer taraftan Hamamönü'nün geleneksel mekân tasarımı, geleneksel uygulamaların ve imgelerin kullanımında etkili olmuştur. Bu durum da bazı uygulamalarda kültürel mirasın ticari ve otantik bir nesneye dönüşmesi, bağlamından kopması sonucunu doğurmuştur. Bölgede çoğu işletmenin, bölgenin mimarî yapısı,

tarihî ve kültürel mirasını arkasına alarak daha çok ticari kaygılarla çalışmalarını sürdürdüğünü belirtmek gerekir. Yine de Hamamönü'nün özellikle Ramazan aylarında topluluk tarafından tercih edilmesi, kültürel bir ihtiyacı karşıladığını gösterir.

Modern bir başkent planlanırken, geleneksel bir mahalle özelliği gösteren Hamamönü'nün terk edilmesi yani "yeni"nin peşinden gidilmesi modernlik olarak değerlendirilmiş; postmodern ve küresel kent planlama süreçlerinin yerel ve gelenekseli ön plana çıkartma eğilimi doğrultusunda "eski"nin önem kazanmasıyla eski ve gelenekselin peşinden gidilmeye başlanmış, Hamamönü de bu bakış açısıyla yeniden kurgulanmış/canlandırılmıştır. Ancak günümüzdeki tabloya bakıldığında ön plana çıkartılan, yerel ve geleneksel olmanın ötesinde büyük oranda otantikleştirilmiş ve nostalji nesnesine dönüştürülmüş unsurlardır. Bu noktada hatırlamak gerekir ki kentsel koruma ve kültürel mirası koruma yaklaşımlarında sürdürülebilirlik için tarihî veya geleneksel bir imgeyi, yenilenen kent mekânına dondurarak veya ticari bir ürün hâline getirerek dahil etmek yerine kentlinin gündelik pratiklerine uyumlu hâle getirmek ve geleceğe taşımak önem kazanmıştır. Yenileme çalışmalarında kentli için sürdürülebilir imgeler üretmenin ve mekânları yaşanabilir mekânlar hâline getirmenin yolu, geçmişin imgelerini dondurmaktan değil, topluluğun iş birliği ve katılımıyla canlandırarak kültürel alanlar yaratmaktan geçer. Ancak bu durumda mekân, fizikî bir yenilemenin ötesine geçerek kültürün canlandığı ve aktarıldığı bir aktarım mekânı ve kentli için işlevsel bir mekân hâline gelebilir. Topluluğun kültürel ihtiyaçları ve buna yönelik mekân eksikliği giderildiğinde o mekânlar nostaljik olmaktan çıkarak kültürel açıdan sembolik mekânlar olarak kabul görür ve kültürel belleğe katkı sağlar. Ancak söz konusu mekânların yeniden üretim sürecinde nostalji vurgusunun güçlü olması ve sadece geçmişe dönük uygulamaların hayata geçirilmesi, topluluk ve mekânlar arasında süreklilik ilişkisi kurulamamasına neden olur.

Notlar

¹ Eski Ankara'da Kale ve çevresi Yukarı Yüz, Anafartalar Caddesi ile Hacıbayram Camii'nden Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan bölüme de Aşağı Yüz adı verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., Özsoy, E. D. (2005). Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara. Ankara: Dost Yayınları.

Kaynaklar

Altındağ Belediyesi. (2011). *Altındağ Belediyesi 2011 yılı faaliyet raporu*.
https://www.altindag.bel.tr/#!faaliyet_kitapcigi

Altındağ Belediyesi. (2012). *Altındağ Belediyesi 2012 yılı faaliyet raporu*.
https://www.altindag.bel.tr/#!faaliyet_kitapcigi

Altındağ Belediyesi. (2013). *Altındağ Belediyesi 2013 yılı faaliyet raporu*.
https://www.altindag.bel.tr/#!faaliyet_kitapcigi

Assmann, J. (2018). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (A. Tekin, Çev., 3. baskı). Ayrıntı.

Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., & Özsoy, E. D. (2005). *Küçük Asya'nın bin yüzü: Ankara*. Dost.

Boym, S. (2009). *Nostaljinin geleceği* (F. B. Aydar, Çev.). Metis .

Cantek, F. Ş., & Zırh, B. C. (2014). Bir semt monografisine doğru: Cebeci'ye bakmak. *İdealkent*, 11, 138–170.

Değirmenci, K. (2011). Kentsel mekânda yerin ya da otantik olanın yeniden inşası. U. Özcan & E. Eğribel (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye'de toplumsal değişme* (ss. 277–292). Kitabevi .

Halbwachs, M. (2017). *Kolektif hafıza* (B. Barış, Çev.). Heretik.

Kaya, R. (2017). *Kentsel yenileme ve nostalji duygusu bağlamında kafelerde geçmişin temsili ve belleğin yeniden üretimi: Süleymaniye örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kıranoğlu, G. (2016). *İstanbul nostaljisinin kültürel mitolojisi 1953–1965* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurtar, C., & Somuncu, M. (2013). Kentsel kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 35–47.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (İ. Ergüden, Çev., 6. baskı). Sel

.Lynch, K. (2017). *Kent imgesi* (İ. Başaran, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür

Oğuz, M. Ö. (2007). Folklor ve kültürel mekân. *Millî Folklor*, 76, 30–32.

Oğuz, M. Ö. (2019). *Paldır kültür kentleşmeler*. Geleneksel.

Ölçer Özünel, E. (2014). Kendini seyreden öteki: Halk kültürü temsillerinde öz oryantalist yaklaşımlar. *Millî Folklor*, 102, 5–16.

Satılmış, R. (2019). Yenilenen kentlerde nostaljik söylemler ve kurgusal mekânlar. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (6), 59-66.

Şenyapılı, T. (2016). “Baraka”dan gecekonduya Ankara’da kentsel mekânın dönüşümü: 1923–1960 (2. baskı). İletişim.

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, modernite ve Türkiye’nin kent planlama tarihi*. Tarih Vakfı.

Tekin, G. (2020). *Tasarlanmış mekânlarda kültürel miras aktarımı ve yeniden canlandırma: Hamamönü ve çevresi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Uludağ, Z., & Aycı, H. (2016). Modernin güçlü sahnesi: Erken Cumhuriyet dönemi Ankara’sında kolektif belleğin inşası ve toplumsal unutmaya süreci. *İdealkent*, 20, 746–773.

UNESCO. (2003). *Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi*. <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>

URL-1:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r444448842-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025

URL-2:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r659070078-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025

- URL-3:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r164809099-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-4:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r640157889-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-5:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r637150684-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-6:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r621847224-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-7:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r289792383-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-8:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r306578665-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-9:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r375932676-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-10:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r388022904-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-11:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r396250496-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-12:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r412547986-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-13:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r444448842-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-14:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r613540951-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025.
- URL-15:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r709632876-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-16:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r505869474-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025

- URL-17:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r665398797-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-18:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r648585216-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-19:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r627050581-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-20:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r145290242-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-21:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r150663518-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-22:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r236020822-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-23:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r287308808-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-24:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r287975312-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.202
- URL-25:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r379036884-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-26:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r385147035-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-27:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r429126362-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-28:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r433142971-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-29:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r558035728-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-30:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r633333539-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025

- URL-31:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r678087158-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-32:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r808922851-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-33:<https://www.haberler.com/altindag-belediye-baskani-tiryaki-ramazan-in-haberi/>, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-34: <https://lavarla.com/hamamonunde-ramazan/>, Erişim Tarihi: 29.05.2025
- URL-35:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r639671757-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-36:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r647707126-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-37:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r648585216-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-38:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r203844640-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-39:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r198783198-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-40:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r207236969-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-41:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r289792383-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-42:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r386676325-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-43:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r679415524-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL-44:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r751559180-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025

URL-45:https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g298656-d3511566-r724799842-Hamamonu_Restored_Area-Ankara.html, Erişim Tarihi: 26.05.2025

Urry, J. (2009). *Turist bakışı*. Bilgesu.

Uz Sönmez, F., Yücel, A., & Uluoğlu, B. (2009). Popüler kültürün kentsel söylem oluşturmadaki etkisi. *İTÜ Dergisi*, 8(1), 57–66.

FINANS: Bu çalışmanın yürütülmesinde herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI: Yazar, bu çalışmayı etkileyebilecek finansal çıkarlar veya kişisel ilişkiler olmadığını beyan eder.

YAZAR KATKILARI: Yazar, makalenin tümünü katkılarıyla oluşturmuştur. (Ya da yazarlar...)

ETİK ONAY BEYANI: Bu çalışmada Yerel Etik Kurul Onayına gerek duyulmamıştır.

VERİ KULLANILABİLİRLİK BEYANI: Bu çalışmada kullanılan verilere yazardan talep üzerine erişilebilir.

FINANCE: No financial support was received for the conduct of this study.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT: The author declare that there are no financial interests or personal relationships that may influence this study.

AUTHOR CONTRIBUTIONS: The author has contributed to the manuscript in its entirety.

ETHICAL APPROVAL STATEMENT: Local Ethics Committee Approval was not required for this study.

DATA AVAILABILITY STATEMENT: The data used in this study are available upon request from the author.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons NonCommercial license Attribution International License).